

İDİL-URAL TATAR SÜRELİ YAYINLARI TEMELİNDE BALKAN SAVAŞLARI ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA ÇALIŞMASI: VAKİT, YILDIZ, İDİL VE KOYAŞ GAZETELERİ (1912-1913)

Alper ALP*
Emre ÖZSOY**

ÖZ

XX. yüzyılın ilk çeyreği İdil-Ural bölgesinde Ceditçi faaliyetlerin yoğun şekilde görüldüğü bir dönemi ifade etmektedir. Tatar elitleri diyebileceğimiz mirzalar, tüccarlar, aydın ve ulemadan kimseler tarafından kısıtlı imkânlar dâhilinde yürütülmeye çalışılan neşriyat faaliyetleri, Çarlık idaresi yetkililerince çeşitli gerekçelerle engellenmiş olsa da 1905 Rus Devrimi sonucunda birçok alanda ilan edilen hürriyetlere basın-yayın faaliyetleri de dâhil edilmiştir. Bu hürriyet ortamında Petersburg, Kazan, Orenburg, Ufa, Astrahan, Uralsk gibi şehirlerde birbiri ardına çıkan gazete ve dergiler, sadece Tatar toplumuna odaklanmamış, Türk ve İslam dünyasında yaşanan gelişmelerle de yakından ilgilenmiştir. Dolayısıyla Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasi, askerî ve kültürel durumu Tatar süreli yayınlarının ilgi sahasındaki en önemli konu başlıklarını oluşturmuştur. Savaş, yazılan makaleler ve dünya basınından aktarılan haberler yanında İstanbul'a gönderilen özel muhabirlerin notları aracılığıyla Rusya'daki Müslüman kamuoyuna bütün yönleriyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada; İdil-Ural bölgesinde savaş sırasında yayımlanmakta olan ve ciddi bir okuyucu kitlesine sahip Vakıf, Yıldız, İdil ve Koyaş gazetelerinde Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'ne etkileri hakkında çıkan yazıların künyeleri tespit edilmiştir. Bahsi geçen gazetelerin yer verdiği farklı türlerdeki yazılar araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Balkan Savaşı ve Osmanlı teması üzerine Türkiye, Rusya ve Avrupa gazete ve dergilerinden aktarılan makaleler, mülakatlar ve resmî haberler İdil-Ural merkezli bakıştan uzaklaştığı için bibliyografyaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmada, Balkan devletleri ve Osmanlılar açısından savaşın çıkışına, gelişimine ve sonucuna dair çıkan yazıların diğer konulara oranla daha fazla yer tuttuğu görülmüştür. Benzer şekilde Fatih Kerimî ve Aliasker Kemal ve Rusya'dan gelen diğer muhabirlerin; "İstanbul Mektupları", "İstanbul Hatıraları" "Edirne Mektupları" ve "Türkiye Haberleri" başlıkları altında Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî, sosyal ve kültürel durumunu ele aldıkları gözlem ve değerlendirmeleri geniş yer kaplamıştır. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nin iç siyaseti, İttihat ve Terakki Partisi'nin politikaları, Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleri arasındaki ilişkiler, Osmanlı Devleti'ne yönelik siyasi ve ekonomik baskılar, Rusya Türklerinin savaşa dair düşünceleri ve Edirne'nin Bulgar işgaline uğrayıp yeniden alınması gibi konulara ait yazılar, çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, İdil-Ural Tatarları, Rusya Türkleri, Tatar Matbuatı.

A BIBLIOGRAPHY STUDY ON THE BALKAN WARS BASED ON THE VOLGA-URAL TATAR PERIODICALS: VAKİT, YILDIZ, İDİL, KOYAŞ NEWSPAPERS (1912-1913)

ABSTRACT

The first quarter of the 20th century is a period when Jadidist activities were intense in the Volga-Ural region. Although the publishing activities that were attempted to be carried out within limited means by the Tatar elites, namely mirzas, merchants, intellectuals and ulema, were prevented by the Tsarist administration authorities for

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 18.04.2025

Yayına Kabul Tarihi: 22.09.2025

*Doç. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ANKARA; ORCID: 0009-0008-8109-0576, E-posta: alper.297@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Tarih Bölümü, ANKARA; ORCID: 0000-0001-6803-5099, E-posta: emreozsoy206@gmail.com

various reasons, press and publishing activities were also included in the freedoms declared in many areas as a result of the 1905 Russian Revolution. In this environment of freedom, newspapers and magazines published one after another in cities such as Petersburg, Kazan, Orenburg, Ufa, Astrakhan, and Uralsk did not only focus on the Tatar community but also took a close interest in developments in the Turkish and Islamic world. In this context, the social, political, military, and cultural situation of the Ottoman state during the Balkan Wars constituted the most important topics of interest for Tatar periodicals. The war was tried to be conveyed to the Muslim public in Russia in all its aspects through articles written and news from the world press, as well as notes from special correspondents sent to Istanbul.

In this study, the articles about the effects of the Balkan Wars on the Ottoman Empire published in *Vakit*, *Yulduz*, *Idil* and *Koyas* newspapers, which were published in the Volga-Ural region during the war and had a serious readership, were identified. The articles in different genres published in the mentioned newspapers were presented to the attention of the researchers. The articles, interviews and official news from Turkish, Russian and European newspapers and magazines on the Balkan War and the Ottoman theme were not included in the bibliography because they deviate from the Volga-Ural-centered perspective.

The study found that articles on the outbreak, development, and outcome of the war for the Balkan states and the Ottomans occupy a larger place than other topics. Similarly, the observations and assessments of Fatih Kerimi, Ali-asker Kemal, and other correspondents from Russia, under the headings "Istanbul Letters," "Istanbul Memories," "Edirne Letters," and "Turkey News," covered the political, military, social, and cultural situation of the Ottoman Empire. Apart from this, articles on the internal politics of the Ottoman Empire, the policies of the Committee of Union and Progress, relations between the Ottoman Empire and European states, political and economic pressures on the Ottoman Empire, the thoughts of the Russian Turks on the war, and the Bulgarian occupation and recapture of Edirne constituted an important part of the study.

Keywords: Balkan Wars, Volga-Ural Tatars, Russian Turks, Tatar Press.

Giriş

XX. yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti adına uzun savaşlar dönemini ifade etmektedir. Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı, toplumda büyük sevinçle karşılanıp kapsamlı bir dönüşüm ve iyiye doğru gidiş beklentisi yaratmıştır. Ancak 28 Eylül 1911'de İtalya'nın ultimatoyuyla Trablusgarp'ta başlayan, Balkan Savaşları ile devam eden ve I. Dünya Savaşı'yla sonuçlanan süreç, bu beklentilerin beyhude olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın da temasını oluşturan Balkan Savaşları; devletin kurulup geliştiği coğrafyanın kaybedilmesi, parçalanmaktan kurtulmak adına öne sürülen ideolojilerin çöküşü ve Anadolu'ya kitlesel göçün başlaması gibi sonuçlar doğurduğundan, Osmanlı Devleti'nin Müslüman Türk ahalisi için maddi, manevi ve psikolojik olarak büyük zararları beraberinde getirmiştir. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın, Osmanlı'ya savaş ilan etmesiyle başlayan Balkan Savaşları, Temmuz 1913'te Enver Paşa'nın Edirne'yi geri alması dışında Osmanlı Devleti adına pozitif sayılabilecek sonuçlar çıkarmamıştır. Toprak kayıplarının yanı sıra "*Avrupa'nın hasta adamının*" ölümünün an meselesi olduğu şeklindeki yıkıcı bakış açısını gündemde tutan kesimleri cesaretlendirmesi, savaşın bir başka kederli tarafını oluşturmuştur. Diğer taraftan "*Edirne Fatih*" olarak bir kez daha ünlenecek olan Enver Paşa, İttihat ve Terakki'nin politik hâkimiyetinin güçlenmesini sağlamakla kalmamış onların iyimser tutumlarını da pekiştirmiştir (Reynolds, 2016, s. 38-43; McMeekin, 2019, s. 98). İşte, Balkan Savaşları'nın "felaket ve umut" olarak betimlenmesi mümkün olan bu iki sonucu arasındaki süreç, Rusya'daki Türk kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. Özellikle İdil-Ural'da, Ceditçi hareketin etkisi yanında Çarlık Rusya'daki siyasi sürecin de bir parçası olarak ortaya çıkan Tatar matbuatındaki canlanma sayesinde, dinî ve millî hislerin yönlendirmesi yanında gazetecilik mesleğinin de gereği olarak Balkan Savaşları çerçevesinde çok sayıda yazı kaleme alınmıştır. Örneğin Petersburg'da yüksek öğrenim gören Rostov'lu Meryem Hanım'ın;

“İtalya savaşı biter bitmez Türkiye devletine rahat vermemek için Avrupa siyaseti Balkan devletlerini Türkiye’nin üzerine gönderdi. Balkan Hristiyanlarına her taraftan, her türlü yardım gönderilmeye başlandı. Evvelki muharebelerde hâlden düşen Türkiye’ye hiçbir taraftan yardım yoktu. Vatan yolunda, din yolunda canlarını feda eden Türk askerlerinin hastanelerine, yaralılarına, muharebe meydanlarında hizmet etmek için derslerimizi bırakıp biz dört kız Petersburg’dan yola çıkıp İstanbul’a gittik. İstanbul’da Kadırga Hastanesi’nde beş ay hizmet ettik”

şeklindeki cümleleri, Rusya Türklerinin Osmanlı Türklerine yönelik dinî ve millî temeldeki baskısını özetlemektedir (Pataşof, 1913, s. 2).

Çarlık Rusya’sında meşrutî yönetimin ilan edilmesi, ister istemez Rusya Türklerine de etki yapmış, onların Türkiye’deki meşrutîyet yönetimini sorgulamalarını ve taraftarlarını desteklemelerini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, Yıldız gazetesi muhabiri Aliasker Kemal’in, Osmanlı Devleti’nin Odessa Konsolosu Atıf Bey’e İttihat ve Terakki yöneticileri hakkında olumsuz konuşup konuşmadığını sorması ya da Vakit gazetesi başmuharriri Fatih Kerimî’nin İttihatçılardan yana bir tutum sergilemesi sıradan yaklaşımlar değildi (Kemal, 1912, s. 2.; Kerimof, 1912, s. 2). Aslında her iki örnek de Rusya Türklerinin Balkan Savaşları’nı birden fazla nedenin sonucunda yakından takip ettiklerini göstermektedir. Bu kapsamda, çalışmanın ana kaynaklarını oluşturan; Vakit (1906-1918)¹, Yıldız (1906-1918)², İdil (1907-1914)³ ve Koyaş (1912-1918)⁴ gazeteleri üzerinden bu süreci günü gününe takip etmek mümkündür demek yanlış olmayacaktır.

Balkan Savaşları konusunda, Türkiye’de farklı türlere ait çok sayıda çalışma yapılmakla birlikte⁵ konuyu Rusya Türkleri/Müslümanları ya da daha küçük ölçekte İdil-Ural bölgesi özelinde inceleyen çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Mevcut olanlar “bibliyografya” başlığıyla sınırlandırıldığında da sonuç değişmemektedir. Bununla birlikte “Balkan Savaşları ve İdil-Ural Türkleri” konusunda birkaç çalışmadan söz etmek mümkündür. İsmail Türkoğlu’nun, “Balkan Savaşları Sırasında Bir Tatar Hemşirenin İstanbul Hatıraları” başlıklı çeviri çalışmasında, Petersburg’da eğitim gören ve bir gurup arkadaşıyla birlikte İstanbul’a gelerek gönüllü hemşirelik yapan Meryem Rahmet Pataşova’nın savaşa ve Türk toplumuna dair

¹ Vakit: 1906-1918 yılları arasında toplamda 2309 sayı çıkan Vakit, Orenburg’da yayın hayatına girdi. Orsk’lu altın madencileri Şakir ve Zakir Remiyev kardeşlerce finanse edilen gazetenin başmuharrirliğini Muhammed Fatih Kerimî yaptı. Yazar kadrosu içerisinde Fatih Kerimî dışında Rızaeddin b. Fahreddin, Yusuf Akçura, Kebir Bekir, Şerif Kemal, Cemaleddin Velidi, Musa Carullah ve Zeki Velidi gibi isimler yer aldı (Remiyef, 1926, s. 12-14).

² Yıldız:1906-1918 yılları arasında yayın hayatında kalan gazete, Türkiye’de de yakından tanınan Sadri Maksudi (Arsal)ın ağabeyi Hadi Maksudi tarafından Kazan’da çıkarıldı. Ceditçi çizgide ilerleyen gazete için İsmail Remiyef, “milliyetçi” tanımlaması yapmaktadır. İlk sayıda muharrir Hadi Bey: “Yıldız gazetesi millî bir gazete olma fikrindedir. Umumen âlem-i İslam ve evlad-ı Türki muhabbeti pek büyüktür...” açıklamasıyla gazetenin mesleğini açıklamaktadır. Yıldız’da; Ali Asgar Kemal, İbrahim Kuli, Alimcan İbrahimov, Gabdullah Battal, Fatih Seyfî, Mecit Gafurî, Kebir Bekir, Hadi Atlasî ve Zeki Velidi gibi önemli bir aydın kadrosu yazıları ile yer aldı (Remiyef, 1926, s. 8,9; Gainanov vd., 2000, 95,96; Yıldız, 15.01.1906, s. 2).

³ İdil: 1907-1914 yılları arasında Astrahan’da, toplamda 623 sayı çıktı. Gazetenin mesul muharriri Zahidulla Şerifullin, naşiri ise Abdurrahman Molla Ömerof’du. İdil’in ilk sayısında meslek olarak Ceditçi bir çizgide ilerleneceği, Rusya Türkleri yanında İslam dünyasının sorunlarına değinileceği belirtilmiştir. Yazarları arasında Sait Remiyef, K. Kolatki ve A. Basiri yer almaktadır (Remiyef, 1926, s. 23,24; Gainanov vd., 2000, s. 83; İdil, 07.09.1907, s. 1).

⁴ Koyaş: 1912-1918 yılları arasında Kazan’da yayın hayatına başladı. Yayıncısı Kerimoflar şirketi olup mesul muharriri Zekeriya Sadreddinof’dur. Yazarları arasında Abdullah Tukay, Fatih Emirhan, Zahit Turkin ve İbrahim Bikgulof gibi isimler yer aldılar (Remiyef, 1926, s. 30).

⁵ Konu hakkında yapılan bir bibliyografya çalışması için bakınız: (Bacanlı, 2012, s. 265-307).

gözlem ve değerlendirmelerine yer verilmiştir (1998, s. 180-187). Emin Özdemir tarafından kaleme alınan “Rusya Türklerinin Balkan Savaşlarına Tepkileri ve Osmanlı’ya Maddi-Manevi Katkıları” adlı makalesinde İdil-Ural bölgesine değinilse de Balkan Savaşları’nın bu coğrafyada nasıl karşılandığının tetkiki, Türkiye’deki dergiler üzerinden (Türk Yurdu gibi) yapılmıştır (2012, s. 33-39). Alper Alp’in “Rus Arşiv Belgelerine Göre, Balkan Savaşları’na Tepki Olarak Tatar Kamuoyunun Savaş Mağduru Osmanlı Askerlerine ve Halkına Yardım Teşebbüsleri” başlıklı incelemesinde ise İdil-Ural Tatarlarının bağış ve yardım faaliyetleri Rus yönetimin yaklaşımıyla birlikte ele alınmıştır (2013, s. 95-104). İlker Alp’in “Balkan Savaşları’nda Türk ve İslâm Dünyasından Gelen Yardımlar” adlı çalışmasında Rusya Türklerine ayrı bir başlık açılmış olsa da İdil-Ural özelinde durulmamış, Petersburg’dan gelen Tatar hemşirelerinin Kadırga Hastanesi’ndeki faaliyetlerine değinilmekle yetinilmiştir (2018, s. 273-309). Emre Özsoy’un “İdil-Ural Türklerinin Balkan Savaşlarına İlgisi: Aliasker Kemal ve Balkan Savaşlarına Dair Notları” adlı makalesinde ise Yıldız gazetesi muhabiri olarak İstanbul’a gelen Tatar aydın Aliasker Kemal’in, Balkan Savaşları ve Türk toplumuna dair gözlemleri ele alınmıştır (2024, s. 37-59). Kitap çalışmaları arasında göze ilk çarpan eser, 1913’de Orenburg’da yayımlanan⁶ ve 2001’de Türkiye Türkçesine aktarılan Ceditçi aydın Fatih Kerimî’nin “İstanbul Mektupları” adlı eseridir.⁷ Eserin muhtevasını, Kerimî’nin Balkan Savaşları münasebetiyle muhabir olarak İstanbul’da bulunduğu dönemde, Orenburg’da çıkan Vakit gazetesi ve Şura dergisinde “İstanbul Mektupları, İstanbul Teessüratı” başlıklarıyla yayımlanan notları/mektupları oluşturmaktadır. Eserde sosyal, siyasi, askerî ve kültürel yönden Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşları’ndaki durumu tarafsız bir şekilde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Kerimî’nin hem meşrutiyetçi hem de ortak din ve millet anlayışını göz önünde tutan bir aydın olması, bazı değerlendirmelerinde objektiflikten uzaklaşmasına neden olmuştur denilebilir. Bir diğer çalışma ise *Padişahın Hima-yesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*’dır. Eserde, “1328 Senesi Zarfında Rusya Ahâlî-i İslâmiyesi’nden Gelen İ’ânât” alt başlığı altında Kırım, Bakü, Kazan, Orenburg, Tomsk, Novorosiyski ve diğer şehirlerden hem bireyler hem de şehbenderlikler aracılığıyla ulaştırılan yardımların listesine yer verilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013, s. 279-283). Son olarak Alfina Sıbgatullina’nın kaleme aldığı “İki İmparatorluk Arasında Rusyalı Müslüman Türkler”de, İstanbul’a muhabir sıfatıyla gelen İdil-Ural aydınlarından Fatih Kerimî ve Aliasker Kemal’in Balkan Savaşları münasebetiyle tuttuğu notlara genel hatlarıyla değinilmiştir (2014, s. 161-174).

Bu bibliyografya çalışmasının amacı, İdil-Ural Tatarları ve süreli yayınlarının Balkan Savaşları’nı nasıl değerlendirdikleriyle doğrudan ilgilidir. Bu kapsamda savaş, Osmanlı Devleti ile olan dinî ve milli bağlar bir kenara bırakıldığı takdirde hem gazetecilik mesleğinin kapsamı hem de hâkimiyeti altında bulundukları Rus devletinin Balkanlara yönelik ilgisi ve Türkiye ile olan ilişkisi dâhilinde ilgiyi hak eden bir konudur. Bu durum göz önüne alındığı takdirde çalışmanın ilk amacı; Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşları’ndaki sosyal, siyasi, askerî ve kültürel durumu hakkında bilgiler veren yeni kaynakları ortaya çıkarmaktır. Zira İstanbul’a gönderilen Tatar muhabirlerinin gözlem ve görüşmelerine dayanan notları yanında gazetede yazan diğer isimlerin değerlendirmeleri önemli kaynaklar olarak öne çıkmaktadırlar. Diğer taraftan Balkan Savaşları, “dindâş ve millettaş” olarak kabul edilen Osmanlı Türklerine dair endişenin de nedeni anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Osmanlı’da yaşanan her hadisenin yakından takip edilmesi

⁶ Kerimî, F. (1913). *İstanbul Mektupları*. Orenburg: Vakit Matbaası.

⁷ Kerimî, F. (2001). *İstanbul Mektupları*. (haz. Fazıl Gökçek). İstanbul: Çağrı Yayınları.

sorumluluğu kendisini göstermiştir. Bu çerçevede, Osmanlı ve İdil-Ural Türkleri arasındaki ilişkilerin, savaş döneminin şartları dâhilinde nasıl şekillendiğinin araştırılmasına katkı sunacak kaynakların ortaya çıkarılması, çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Bibliyografyanın Kaynakları ve Hazırlanışı

Bibliyografyanın kaynaklarını İdil-Ural bölgesinde çıkan Vakit, Yulduz, Koyaş ve İdil gazeteleri oluşturmaktadır. Söz konusu gazeteler, yayın süreleri ve içerikleri dikkate alınarak seçilmiştir. Zira 1905-1917 arasında İdil-Ural bölgesinde onlarca dergi ve gazete yayınlanmış olsa da hem Çarlık idaresinin baskısı hem de maddi açıdan yaşanan zorluklar nedeniyle pek çoğu kısa süre sonra kapanmış/kapatılmıştır. Dolayısıyla bütün süreli yayınların kullanılması söz konusu değildir.

Vakit, Yulduz, Koyaş ve İdil gazeteleri Balkan Savaşları konusunda zengin içerikleri ile ön plana çıkan Tatar süreli yayınları arasında yer almaktadır. Bu yayınların Kazan, Astrahan ve Orenburg gibi farklı şehirlerde çıkıyor olması ve İstanbul'a özel muhabirler göndermeleri yazıların özgün olması açısından önemlidir. Bu kapsamda Vakit'te Fatih Kerimî ve Yulduz'da Ali-asker Kemal dışında savaşı farklı cepheleriyle hem İstanbul hem de Rusya üzerinden değerlendiren isimlerle karşılaşmak mümkündür. Sibiryalı Fuat Enver, Meryem Rahmet Pataşof, Abdurrahman Fahreddinof, Kerim Said, A. Abuzer, A. M., Z. N. ve diğerleri örnek olarak verilebilir.⁸ Fakat bibliyografya çalışmasında "Osmanlı Devleti ve Balkan Savaşları" kapsamına giren bütün yazılara yer verilmemiştir. Daha çok İstanbul'a savaşı takip etmek amacıyla giden Tatar muhabirlerin notları ve bunlar dışında kalan aydınların değerlendirmeleri ön planda tutulmuştur. Elbette bunların dışında Osmanlı Devleti ve Balkan Savaşlarıyla ilgili yorum ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Fakat bu tür yazılar, çalışmanın mekânsal sınırını oluşturan İdil-Ural bölgesinin bakışını/fikrini yansıtmamaktadır. Doğrudan bir aktarma olarak veya herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan yayımlanmıştır. Dolayısıyla "Balkan Haberleri", "Türkiye Haber-

⁸ Bu isimlerin bazı yazıları için bakınız: Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları, Vakit, No 1201, 16 May 1913, s. 2-3.; Meryem Rahmet Pataşof, Türkiye Nik Batmasun Son, İdil, No 556, 24 May 1913, s. 2-3.; Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları II, Vakit, No 1211, 29 May 1913, s. 2-3.; Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları III, Vakit, No 1223, 13 İyun 1913, s. 3.; Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları IV, Vakit, No 1245, 10 İyul 1913, s. 2-3.; Abdurrahman Fahreddinof, Ferid Bek Yanında, Vakit, No 1249, 14 İyul 1913, s. 1.; Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları I, Vakit, No 1275, 15 Avgust 1913, s. 1-2.; Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları II, Vakit, No 1276, 17 Avgust 1913, s. 2.; Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları III, Vakit, No 1277, 18 Avgust 1913, s. 2.; Münhac Alaaddin Yusuf Kadırmeci, Türkler Ni İçün Mağlup Bulalar, Yulduz, No 911, 29 Noyabr 1912, s. 2.; A. Latif, Sugışın Barşı, Yulduz, No 904, Yulduz, 12 Noyabr 1912, s. 2.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları I, Yulduz, No 940, 5 Fevral 1913, s. 2-3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları II, Yulduz, No 941, 7 Fevral 1913, s. 2-3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları III, Yulduz, No 943, 12 Fevral 1913, s. 2.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları VI, Yulduz, No 944, 14 Fevral 1913, s. 2-3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları V, Yulduz, No 945, 17 Fevral 1913, s. 2-3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları IV, Yulduz, No 948, 24 Fevral 1913, s. 3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yulduz, No 949, 26 Fevral 1913, s. 3.; A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yulduz, No 950, 28 Fevral 1913, s. 2.; K. N. İstanbul Mektupları, Yulduz, No 946, 19 Fevral 1913, s. 2-3.; İsmail Fuad, Piterburg Mektupları: Edirne ve Devlet Duması, Yulduz, No 960, 24 Mart 1913, s. 1.; A. M., Yol Hatıraları II, Koyaş, No 19, 8 Yanvar 1913, s. 2-3.; A. M. İstanbul Hatıraları IV, Koyaş, No 20, 9 Gynvar 1913, s. 2-3.; Şehid Avni, Edirne Şehri, Koyaş, No 21, 10 Yanvar 1913, s. 1-2.; A. M., İstanbul Hatıraları V, Koyaş, No 21, 10 Yanvar 1913, s. 2-3.; A. M., İstanbul Hatıraları VI, Koyaş, No 22, 11 Yanvar 1913, s. 2-3.; A. M., İstanbul Hatıraları VIII, Koyaş, No 23, 13 Yanvar 1913, s. 2-3.; A. M., İstanbul Hatıraları IX, Koyaş, No 24, 14 Yanvar 1913, s. 2.; A. M., İstanbul Hatıraları IX, Koyaş, No 25, 15 Yanvar 1913, s. 2-3.; Z. N., Sulh Müzakereleri ve Türkiye, Koyaş, No 169, 12 İyul 1913, s. 1-2.; Z. N., Türkiyeni Kısırkılav Meselesi, Koyaş, No 173, 17 İyul 1913, s. 1.; Z. N., Türkiye Hazırlana, Koyaş, Koyaş, No 184, 31 İyul 1913, s. 1-2.

leri", "Balkan Sığı", Balkan Ahvalı", "Balkan İşleri", "Sığı Meydanında", "Payitaht Gazetelerinin Telegramları", "Balkan'da" "Balkan'da Sığı" ve "Sulh Müzakereleri" başlıklarıyla yer alan derleme haber, makale ve doğrudan alıntılar çalışmada kullanılmamıştır. Bunlar daha çok "bilgi/haber aktarımı" şeklindeki yazılardır. Bu çerçevede "Petersburg Telgraf Acentesi", "Novoe Vremya", "Russkii Vedomosti", "Russkii Solova" "Utro Rossii", "Reç" gibi Rus gazeteleri ve resmî ajanslardan alınan haberler, "Sabah", "İkdam", "Tanin", "İttihad-ı Efkâr", "Servet-i Fünun", "Türk Yurdu", "Halka Doğru", "Vazife" gibi Türk gazete ve dergileri yanında Alman, Macar, İngiliz, Fransız ve İtalyan süreli yayınlarından yapılan çeviriler ve İdil-Ural dışında kalan Rusya Türklerine ait farklı bölgelerde yayın hayatını sürdüren gazete veya dergilerden yapılan aktarmalar çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bibliyografyada yer alan yazıların künyesi, yayımlanmış olduğu gazetede geçtiği şekliyle verilmiştir. Zira aksi bir durum, künyelerin yazılışlarında büyük değişiklikler yapmayı zorunlu kılacaktır. Yine, kaynakların daha çok alanın ilgilileri tarafından kullanılacağı ihtimali düşünüldüğünde herhangi bir sadeleştirme veya Türkiye Türkçesine aktarma ihtiyacı duyulmamıştır.

Bibliyografyada öne çıkan en önemli yazı dizisi, Fatih Kerimî'nin "İstanbul Mektupları" adıyla Vakıf gazetesinde çıkan notlarıdır. Yazar ayrıca Şura dergisine de yazılar göndermiş olup sonrasında tamamı "İstanbul Mektupları" adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Savaşa dair notlarıyla öne çıkan bir diğer isim Yıldız gazetesi muhabiri Alisker Kemal olup Kerimî ile aynı dönemde İstanbul'da bulunmuştur. Benzer içerikte fakat daha kısa notlarıyla savaşın gölgesindeki bir toplumu tasvir etmiştir. Bunların dışında Sibiryalı Fuat Enver, A. Abuzer, A. M., A. Şinasi gibi isimlerin notları yanında, isimsiz şekilde yayımlanan "Balkan Savaşları ve Osmanlı" temalı çok sayıda yazı yer almaktadır. Bibliyografyaya dâhil edilen bu çalışmalar, herhangi bir gazete veya dergiden aktarma ya da bir mülakatın parçası olmayıp, İdil-Ural toplumun savaşa dair düşüncesini içermekte, Osmanlı Devleti'ni; sosyal, siyasi, ekonomik ve diğer cepheleriyle birlikte değerlendirmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan "içerik analizi" yöntemi takip edilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında propaganda faaliyetlerinin de bir sonucu olarak hızlı bir gelişme gösteren bu yöntem, 1950-1960 yılları arasında pek çok disiplinde uygulanmıştır (Bilgin, 2006, s. 3,4). Çalışmamızın da merkezinde yer alan süreli yayınlar üzerinden bir benzerlik kurulduğu taktirde, söz konusu yöntem ile H. D. Laswell ve arkadaşları İngiltere, Rusya, Fransa ve Almanya'da çıkan önemli gazetelerin manşetlerini "demokrasi, devrim, kapitalizm, burjuva, komünizm" gibi kavramlar üzerinden inceleyerek ülkelerin siyasi söylemlerinin, ideolojik yönelişlerinin zamanla nasıl farklılaştığını ortaya koymuşlardır (2006, s. 47,48). Bu bakımdan elinizdeki çalışmanın, benzer bir amaca hizmet etmesi açısından, en azından İdil-Ural Tatar matbuatının savaş yıllarında nasıl bir çizgi izlediğini tanımlamak adına yardımcı olması beklenebilir. Yukarıdaki örneğe paralel olarak, İdil-Ural matbuatında "Osmanlı devleti, İttihat ve Terakki, Balkan devletleri, Rusya ve Türkiye, Müslümanlar" gibi başlıkların analizi, bu anlamda bir fikir verebilir.

Bibliyografya hazırlanırken Vakıf, Yıldız, İdil ve Koyaş gazetelerinin 1912-1913 yıllarına ait yaklaşık 700 sayısı incelenmiştir. Dolayısıyla künye bilgilerinde veya başlıkların okunmasında sehven yapılan hataların veya gözden kaçırılan nüsha ve yazıların olması beklenebilir. Bu durumun okuyucu ve araştırmacılar tarafından anlayışla karşılanacağı umut edilmektedir. Diğer taraftan söz konusu yayınlarda, Balkan Savaşları'yla ilgili olarak daha sonraki yıllarda

çıkmiş yazılarla karşılaşmak kuvvetle muhtemeldir. Ancak hâlihazırda “şu sayılarda vardır” şeklinde net bir ifade kullanmak zordur. Binlerce nüshanın gözden geçirilmesini zorunlu kılacak bu durum, çalışmanın kronolojik sınırlarını da aşmaktadır. Şu kadarı söylenebilir ki, bu süreçte Birinci Dünya Savaşı gibi küresel bir savaşın varlığı unutulmamalıdır, zira bu önemli gelişme yayınların içeriğini doğrudan belirlemiştir.

Son olarak künyelerdeki ay isimlerinin yazımı konusunda bir açıklama yapılmalıdır. Tatar süreli yayınlarında Hicri ve Miladi takvim bir arada kullanılmış ve Arap harfleri ile yazılmıştır. Fakat Miladi takvime göre yazılan ay isimleri Rusça’dan alınmıştır. Arap harfleri ile yazılırken, bazen okunuşu bazen de yazılışının tercih edilmesi, bunun yanında İdil-Ural Türkleri arasında imlâ konusunda ortak bir kullanımın olmayışı, ayların yazımında farklılıkları/karışıklıkları beraberinde getirmiştir. Örneğin Kiril alfabesi ile “январ-Январ” şeklinde yazılan ve “Yınvar” olarak okunan “ocak” ayı, Vakıit ve İdil’de: “غنوار”, Yulduz ve Koyaş’ta; “غينوار” şeklinde yazılmıştır. Benzer bir durum eylül ayının Rusçadaki karşılığı “сентябрь” için de geçerlidir. “Sentyabr” şeklinde yazılan ve “Sintiyabr” olarak okunan eylül, Vakıit gazetesinde; سنتابر, İdil’de; سينتابر, Yulduz ve Koyaş’ta; سينتابر şeklinde yazılmıştır. Bu durumun bibliyografyada herhangi bir karışıklığa neden olmaması ve tek tip imla kullanılması adına; söz konusu gazetelerde ay isimlerinin Arap harfleriyle Rusça yazılması yanında İdil gazetesinde Kiril alfabesinin de kullanılmış olması göz önünde bulundurularak Rusça verilmesinin daha uygun olduğu kararına varılmıştır. İmla konusundaki tutarsızlık başka kelimelerin yazılışları için de geçerlidir. Bir örnek olması açısından Tatarca’da “gidiş, seyir, gidişat, süreç” anlamına gelen ve bibliyografyada sıklıkla karşılaşılan “Barış- барыш” kelimesi İdil ve Yulduz’da; بارش Vakıit’te ise باریش şeklinde yazılmıştır.

Bibliyografya

a) Vakıit Gazetesi

1. Orenburg Avgust 28: Yanı Sugış Hovfi, Vakıit, No 1028, 28 Avgust 1912, s. 1-2.
2. Orenburg Sntabr 6: Balkan Siyasetinde Zur Üzgeriş, Vakıit, No 1031, 6 Sntabr 1912, s. 1-2.
3. Orenburg Sntabr 20: Yanı Sugış Aldında, Vakıit, No 1039, 20 Sntabr 1912, s. 1-2.
4. Orenburg Sntabr 23: Sugış Külegleri, Vakıit, No 1041, 23 Sntabr 1912, s. 1.
5. Orenburg Sntabr 25: Balkan’da, Vakıit, No 1042, 25 Sntabr 1912, s. 1.
6. Orenburg Sntabr 27: Sugış Başlanuvı, Vakıit, No 1043, 27 Sntabr 1912, s. 1.
7. Orenburg Sntabr 28: Tarihi Dakikalar, Vakıit, No 1044, 28 Sntabr 1912, s. 1-2.
8. Orenburg Oktyabr 3: Balkan Faciası, Vakıit, No 1046, 3 Oktyabr 1912, s. 1-2.
9. Orenburg Oktyabr 4: Türkiye-İtalya Sulhi, Vakıit, No 1047, 4 Oktyabr 1912, s. 1-2.
10. Orenburg Oktyabr 5: Türklerde Hissiyat Kuzgalu, Vakıit, No 1048, 5 Oktyabr 1912, s. 1-2.
11. Orenburg Oktyabr 9: Cinü ve Cinilü Haberleri, Vakıit, No 1050, 9 Oktyabr 1912, s. 1-2.
12. Orenburg Oktyabr 11: Sugış hem Devletler, Vakıit, No 1051, 11 Oktyabr 1912, s. 1-2.
13. Orenburg Oktyabr 12: Slavyanlık Hamiyeti Kuzgalu, Vakıit, No 1052, 12 Oktyabr 1912, s. 1-2.
14. Balkan Sugışı: Türkiye’de, Vakıit, No 1052, 12 Oktyabr 1912, s. 2-3.
15. Orenburg Oktyabr 14: Mecruhlarga Yardım İşi, Vakıit, No 1053, 14 Oktyabr 1912, s. 1.

16. Orenburg Oktyabr 16: Sığışının Barşı, Vakit, No 1054, 16 Oktyabr 1912, s. 1-2.
17. Salib ve Hilal II, Vakit, No 1055, 18 Oktyabr 1912, s. 3.
18. Orenburg Oktyabr 19: Kâmil Paşa Kabiniyatı, Vakit, No 1056, 19 Oktyabr 1912, s. 1-2.
19. Mecruhlarga Yardım, Vakit, No 1057, 21 Oktyabr 1912, s. 1-2.
20. Orenburg Oktyabr 25: Cinlünün Sebepleri, Vakit, No 1059, 25 Oktyabr 1912, s. 1-2.
21. Orenburg 26 Oktyabr: Muahedeler, Vaatler, Vakit, No 1060, 26 Oktyabr 1912, s. 1-2.
22. Orenburg Oktyabr 30: Balkanda Hazırgı Hâl, Vakit, No 1062, 30 Oktyabr 1912, s. 1.
23. Orenburg 1 Noyabr: Türkler Ni Fikirde?, Vakit, No 1063, 1 Noyabr 1912, s. 1-2.
24. Sulh Hakkında, Vakit, No 1065, 4 Noyabr 1912, s. 1.
25. Rus Matbuatı hem Müslümanlar, Vakit, No 1066, 6 Noyabr 1912, s. 1-2.
26. Orenburg Noyabr 11: Çatalca Sığışı, Vakit, No 1068, 11 Noyabr 1912, s. 1.
27. F. Kerimof, Yol Mektubları I, Vakit, No 1069, 13 Noyabr 1912, s. 2-3.
28. F. Kerimof, Yol Mektubları II, Vakit, No 1071, 16 Noyabr 1912, s. 2-3.
29. Orenburg Noyabr 16: Sığış Hakkında, Vakit, No 1071, 16 Noyabr 1912, s. 1.
30. F. Kerimof, Yol Mektubları III, Vakit, No 1072, 18 Noyabr 1912, s. 2-3.
31. Orenburg Noyabr 20: Sığışının Songı Künleri, No 1073, 20 Noyabr 1912, s. 1.
32. F. Kerimof, İstanbul Mektubları I, Vakit, No 1075, 23 Noyabr 1912, s. 2-3.
33. F. Kerimof, İstanbul Mektubları II, Vakit, No 1076, 25 Noyabr 1912, s. 2-3.
34. Orenburg Noyabr 27: Müsellaha ve Sulh Şartları, Vakit, No 1077, 27 Noyabr 1912, s. 1-2.
35. F. Kerimof, İstanbul Mektubları III, Vakit, No 1077, 27 Noyabr 1912, s. 2-3.
36. F. Kerimof, İstanbul Mektubları IV, Vakit, No 1078, 29 Noyabr 1912, s. 2-3.
37. F. Kerimof, İstanbul Mektubları V, Vakit, No 1079, 30 Noyabr 1912, s. 2-3.
38. Orenburg Noyabr 30: Sulh Meclisi, Vakit, No 1079, 30 Noyabr 1912, s. 1-2.
39. F. Kerimof, İstanbul Mektubları VI, Vakit, No 1080, 2 Dekabr 1912, s. 2-3.
40. F. Kerimof, İstanbul Mektubları VII, Vakit, No 1081, 4 Dekabr 1912, s. 2-3.
41. F. Kerimof, İstanbul Mektubları VIII, Vakit, No 1082, 6 Dekabr 1912, s. 2-3.
42. F. Kerimof, İstanbul Mektubları IX, Vakit, No 1083, 8 Dekabr 1912, s. 2-3.
43. F. Kerimof, İstanbul Mektubları X, Vakit, No 1084, 9 Dekabr 1912, s. 3.
44. F. Kerimof, İstanbul Mektubları XI, Vakit, No 1085, 11 Dekabr 1912, s. 2-3.
45. F. Kerimof, İstanbul Mektubları XI, Vakit, No 1086, 13 Dekabr 1912, s. 2.
46. F. Kerimof, İstanbul Mektubları XII, Vakit, No 1086, 13 Dekabr 1912, s. 3,4.
47. F. Kerimof, İstanbul Mektubları XIII, Vakit, No 1087, 14 Dekabr 1912, s. 2-3.
48. F. Kerimof, İstanbul Mektubları XIV, Vakit, No 1088, 16 Dekabr 1912, s. 2-3.

49. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XV, Vakit, No 1089, 18 Dekabr 1912, s. 2-3.
50. Rum İlinin Kitüvi Türkiye İçün Faideli mi?, Vakit, No 1090, 20 Dekabr 1912, s. 1-2. (Tercüman'dan alınmış, İsmail Bey Gaspıralı'nın yazısı).
51. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XVI, Vakit, No 1091, 21 Dekabr 1912, s. 2-3.
52. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XVII, Vakit, No 1092, 23 Dekabr 1912, s. 2-3.
53. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XVIII, Vakit, No 1093, 25 Dekabr 1912, s. 2-3.
54. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XIX, Vakit, No 1094, 28 Dekabr 1912, s. 2-3.
55. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XX, Vakit, No 1097, 3 Yanvar 1913, s. 2-3.
56. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXI, Vakit, No 1098, 4 Yanvar 1913, s. 2-3.
57. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXII, Vakit, No 1099, 5 Yanvar 1913, s. 2-3.
58. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXIII, Vakit, No 1100, 6 Yanvar 1913, s. 2-3.
59. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXIV, Vakit, No 1101, 8 Yanvar 1913, s. 2-3.
60. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXV, Vakit, No 1102, 9 Yanvar 1913, s. 2-3.
61. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXVI, Vakit, No 1103, 10 Yanvar 1913, s. 2-3.
62. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXVII, Vakit, No 1105, 12 Yanvar 1913, s. 2-3.
63. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXVIII, Vakit, No 1106, 13 Yanvar 1913, s. 2-3.
64. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXIX, Vakit, No 1108, 16 Yanvar 1913, s. 2-3.
65. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXX, Vakit, No 1109, 17 Yanvar 1913, s. 2-3.
66. İstanbul'dağı Üzgeriş Hakkında, Vakit, No 1108, 16 Yanvar 1913, s. 1.
67. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXX, Vakit, No 1109, 17 Yanvar 1913, s. 2-3.
68. Yeniden Savaş İhtimali, Vakit, No 1109, 17 Yanvar 1913, s. 1.
69. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXI, Vakit, No 1110, 18 Yanvar 1913, s. 2.
70. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXII, Vakit, No 1110, 18 Yanvar 1913, s. 3.
71. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXIII, Vakit, No 1114, 23 Yanvar 1913, s. 2-3.
72. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXIV, Vakit, No 1115, 24 Yanvar 1913, s. 2-3.
73. Yeniden Savaş Başlandı, Vakit, No 1115, 24 Yanvar 1913, s. 1.
74. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXV, Vakit, No 1117, 26 Yanvar 1913, s. 2-3.
75. Savaşdan Birinci Haberler, Vakit, No 1117, 26 Yanvar 1913, s. 1.
76. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXVI, Vakit, No 1118, 27 Yanvar 1913, s. 2-3.
77. Savaşın Barışı, Vakit, No 1119, 29 Yanvar 1913, s. 1-2.
78. Savaşın Barışı, Vakit, No 1120, 30 Yanvar 1913, s. 2.
79. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXVII, Vakit, No 1121, 31 Yanvar 1913, s. 2-3.
80. Savaşın Barışı, Vakit, No 1121, 31 Yanvar 1913, s. 1.
81. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXVII, Vakit, No 1122, 1 Fevral 1913, s. 2-3.

82. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXVIII, Vakıf, No 1123, 2 Fevral 1913, s. 2-3.
83. Sığışnın Barışı, Vakıf, No 1123, 2 Fevral 1913, s. 1.
84. Sığışnın Barışı, Vakıf, No 1124, 5 Fevral 1913, s. 1.
85. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XL, Vakıf, No 1126, 7 Fevral 1913, s. 2-3.
86. Türkiye’de Türelık ve Softalık, Vakıf, No 1126, 7 Fevral 1913, s. 1.
87. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLI, Vakıf, No 1129, 10 Fevral 1913, s. 2-3.
88. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXIX, Vakıf, No 1130, 12 Fevral 1913, s. 2.
89. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XXXIX, Vakıf, No 1131, 13 Fevral 1913, s. 3.
90. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLII, Vakıf, No 1132, 14 Fevral 1913, s. 2-3.
91. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLIII, Vakıf, No 1133, 15 Fevral 1913, s. 2-3.
92. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLIV, Vakıf, No 1135, 17 Fevral 1913, s. 2-3.
93. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLV, Vakıf, No 1136, 19 Fevral 1913, s. 2-3.
94. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLVI, Vakıf, No 1137, 20 Fevral 1913, s. 2-3.
95. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLVII, Vakıf, No 1139, 26 Fevral 1913, s. 2-3.
96. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLVIII, Vakıf, No 1140, 27 Fevral 1913, s. 2-3.
97. F. Kerimof, İstanbul Mektupları XLIX, Vakıf, No 1142, 1 Mart 1913, s. 2.
98. F. Kerimof, İstanbul Mektupları L, Vakıf, No 1142, 1 Mart 1913, s. 3.
99. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LI, Vakıf, No 1143, 2 Mart 1913, s. 2-3.
100. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LII, Vakıf, No 1147, 7 Mart 1913, s. 2.
101. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LIII, Vakıf, No 1148, 8 Mart 1913, s. 2-3.
102. Balkanda, Vakıf, No 1149, 9 Mart 1913, s. 1.
103. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LIV, Vakıf, No 1149, 9 Mart 1913, s. 2-3.
104. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LV, Vakıf, No 1150, 10 Mart 1913, s. 2-3.
105. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LVI, Vakıf, No 1151, 12 Mart 1913, s. 2.
106. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LVII, Vakıf, No 1152, 13 Mart 1913, s. 2-3.
107. Edirne Kitü, Vakıf, No 1154, 15 Mart 1913, s. 1,3.
108. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LVIII, Vakıf, No 1155, 16 Mart 1913, s. 2-3.
109. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LXIX, Vakıf, No 1156, 17 Mart 1913, s. 2-3.
110. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LX, Vakıf, No 1157, 19 Mart 1913, s. 2-3.
111. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LXI, Vakıf, No 1158, 20 Mart 1913, s. 2-3.
112. Sulh Yakınlaşu, Vakıf, No 1159, 21 Mart 1913, s. 1.
113. F. Kerimof, İstanbul Mektupları LXII, Vakıf, No 1159, 21 Mart 1913, s. 2-3.
114. F. K., İstanbul’da Gazeteler ve Jurnaller, Vakıf, No 1161, 23 Mart 1913, s. 2-3.

115. F. K., İstanbul'da Gezeteler ve Journallar II, Vakı, No 1162, 24 Mart 1913, s. 2.
116. Mengölük Sığı ve Hayat, Vakı, No 1164, 28 Mart 1913, s. 1.
117. Sulh Meselesi, Vakı, No 1168, 2 April 1913, s. 1-2.
118. Selanik İçün Tartuşı, Vakı, No 1171, 5 April 1913, s. 1-2,
119. Arnavutluk Meselesi ve Türkiye, Vakı, No 1183, 24 April 1913, s. 1.
120. Selanik Müslümanları, Vakı, No, 1189, 1 May 1913, s. 1.
121. İngiltere- Türkiye Muahedesi, Vakı, No 1194, 7 May 1913, s. 1.
122. Türkiye'de Partiya Nizagları, Vakı, No 1199, 14 May 1913, s. 1.
123. Yunan-Bulgar Münasebeti ve Türkiye, Vakı, No 1201, 16 May 1913, s. 1.
124. Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları, Vakı, No 1201, 16 May 1913, s. 2-3.
125. Sulh Yasaldı, Vakı, No 1204, 19 May 1913, s. 1.
126. Sulh Sonunda, Vakı, Vakı, No 1207, 23 May 1913, s. 2.
127. Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları II, Vakı, No 1211, 29 May 1913, s. 2-3.
128. Türkiye İçün Zur Felaket, Vakı, No 1213, 31 May 1913, s. 1.
129. Ufa Muallimlerinden Zafer Kasımî, İstanbul'dan Brusa Şehrine Seyahat, Vakı, No 1215, 2 İyun 1913, s. 2.
130. Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları III, Vakı, No 1223, 13 İyun 1913, s. 3.
131. Orenburg İyun 16: Yine İstanbul Cinayeti Hakkında, Vakı, No 1226, 16 İyun 1913, s. 1.
132. Orenburg İyun 27: Yeni Sığı ve Türkiye, Vakı, No 1235, 27 İyun 1913, s. 1.
133. Meryem Rahmet Pataşof, İstanbul Hatıraları IV, Vakı, No 1245, 10 İyul 1913, s. 2-3.
134. Orenburg İyul 10: Türkler Edirne'de, Vakı, No 1245, 10 İyul 1913, s. 1.
135. Orenburg İyul 11: Sulh Müzakeresi, Vakı, No 1246, 11 İyul 1913, s. 1.
136. Sulh Müzakeresi, Vakı, No 1248, 13 İyul 1913, s. 1.
137. Abdurrahman Fahreddinof, Ferid Bek Yanında, Vakı, No 1249, 14 İyul 1913, s. 1.
138. Orenburg İyul 16: Türkiyeni Kısı Meselesi, Vakı, No 1250, 16 İyul 1913, s. 1.
139. Orenburg İyul 19: Sulh Müzakeresi, Vakı, No 1253, 19 İyul 1913, s. 1.
140. Edirne Meselesi ve İngiltere, Vakı, No 1253, 19 İyul 1913, s. 1.
141. Orenburg İyul 24: Edirne Meselesi, Vakı, No 1257, 24 İyul 1913, s. 1.
142. Edirne Meselesi, Vakı, No 1261, 28 İyul 1913, s. 1-2.
143. Edirne, Kavala, Boğazlar, Vakı, No 1264, 1 Avgust 1913, s. 1.
144. Edirne Meselesi, Vakı, No 1268, 6 Avgust 1913, s. 1.
145. Piterburgda Edirne Vekilleri, Vakı, No 1273, 13 Avgust 1913, s. 1.
146. Edirne Meselesi, Vakı, No 1274, 14 Avgust 1913, s. 1.
147. Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları I, Vakı, No 1275, 15 Avgust 1913, s. 1-2.

148. Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları II, Vakit, No 1276, 17 Avgust 1913, s. 2.
149. Abdullah Şinasi, Edirne Meselesi, Vakit, No 1277, 18 Avgust 1913, s. 1.
150. Sibiryalı Fuad Enver, Edirne Mektupları III, Vakit, No 1277, 18 Avgust 1913, s. 2.
151. Edirne Türklerge Kala, Vakit, No 1278, 20 Avgust 1913, s. 1.
152. Türkiye-Bulgarya Müzakeresi, Vakit, No 1279, 24 Avgust 1913, s. 1.
153. Türk-Bulgar Müzakeresi, Vakit, No 1286, 1 Sntabr 1913, s. 1.
154. A. Şinasi, Edirne Mektupları II, Vakit, No 1288, 4 Sntabr 1913, s. 2-3.
155. A. Şinasi, Edirne Mektupları III, Vakit, No 1289, 5 Sntabr 1913, s. 1-2.
156. Türk-Bulgar Kışivü, Vakit, No 1291, 7 Sntabr 1913, s. 1.
157. Sulh ve Türkiye, Vakit, No 1292, 8 Sntabr 1913, s. 1.
158. Balkanda Sulh ve Sugış, Vakit, No 1299, 18 Sentyabr 1913, s. 1.
159. Türk-Yunan Arası, Vakit, No 1303, 22 Sentyabr 1913, s. 1.
160. Balkanda, Vakit, No 1309, 29 Sentyabr 1913, s. 1.
- b) Yıldız Gazetesi**
161. Sugış Oyunı, Yıldız, No 886, 27 Sentyabr 1912, s. 1.
162. Ni Üçün Sugışalar?, Yıldız, No 886, 27 Sentyabr 1912, s. 1.
163. Balkan Sugışı, Yıldız, No 888, 2 Oktyabr 1912, s. 1.
164. Türkiye’de Kıyamet, Yıldız, No 889, 4 Oktyabr 1912, s. 2.
165. Acaib Hâller, Yıldız, No 889, 4 Oktyabr 1912, s. 2.
166. İcmal-i Ahval, Yıldız, No 890, 7 Oktyabr 1912, s. 1.
167. Moskova Müslümanlarının Protisti, Yıldız, No 895, 18 Oktyabr 1912, s. 2.
168. Türklerin Çinüvi, Yıldız, No 896, 21 Oktyabr 1912, s. 3.
169. Dâhilî Haberler: İane, Yıldız, No 897, 23 Oktyabr 1912, s. 3.
170. Sugış Balkangagina Münhasır Bulub Kalcakmı?, Yıldız, No 897, 23 Oktyabr 1912, s. 2.
171. Balkan Sugışı Dinî mi?, Yıldız, No 898, 25 Oktyabr 1912, s. 1-2.
172. Haricî Haberler: Hindistan, Yıldız, No 898, 25 Oktyabr 1912, s. 1-2. (Türkiye için toplanan yardımlar)
173. Sugış Hâlerinden, Yıldız, No 899, 28 Oktyabr 1912, s. 1.
174. Müşkil Hâller, Yıldız, No 900, 30 Oktyabr 1912, s. 1.
175. Çinünün Sebepleri, Yıldız, No 900, 30 Oktyabr 1912, s. 1-2.
176. Sugışın Barşı, Yıldız, No 900, 30 Oktyabr 1912, s. 2.
177. Dâhilî Haberler: Mecruhlarga İane Meselesi, Yıldız, No 900, 30 Oktyabr 1912, s. 3.
178. Türklerde Ümit, Yıldız, No 902, 4 Noyabr 1912, s. 1-2.
179. Sugış ve Rusya Müslümanları, Yıldız, No 902, 4 Noyabr 1912, s. 2.

180. Könülsüz Bayram, Yulduz, No 903, 7 Noyabr 1912, s. 1.
181. Bakü Müslümanlarının Mektupları, Yulduz, No 903, Yulduz, 7 Noyabr 1912, s. 2.
182. Sugış Tâli, No 904, Yulduz, 12 Noyabr 1912, s. 1.
183. A. Latif, Sugışın Barşı, Yulduz, No 904, Yulduz, 12 Noyabr 1912, s. 2.
184. Sugışın Barşı, Yulduz, Yulduz, No 906, 18 Noyabr 1912, s. 2.
185. Türkiye'nin Cinü İhtimali, Yulduz, No 907, 20 Noyabr 1912, s. 1-2.
186. Türkiye Hâlleri, Yulduz, No 908, 22 Noyabr 1912, s. 1.
187. Ümid, Yulduz, No 910, 27 Noyabr 1912, s. 1.
188. Münhac Alaaddin Yusuf Kadırmeci, Türkler Ni Üçün Mağlup Bulalar, Yulduz, No 911, 29 Noyabr 1912, s. 2.
189. A. Kemal, İstanbul Yolundan, Yulduz, No 912, 2 Dekabr 1912, s. 2.
190. Türkiye Arkalana, Yulduz, No 914, 6 Dekabr 1912, s. 1.
191. Türkler Ayıblı mı?, Yulduz, No 916, 11 Dekabr 1912, s. 1-2.
192. Aliasker Kemal, İstanbul Mektupları II, Yulduz, No 916, 11 Dekabr 1912, s. 2-3.
193. Türklerin Farzları, Yulduz, No 917, 13 Dekabr 1912, s. 1-2.
194. A. Kemal, İstanbul Mektupları III, Yulduz, No 918, 16 Dekabr 1912, s. 2-3.
195. A. Kemal, İstanbul Mektupları, Yulduz, No 919, 18 Dekabr 1912, s. 2.
196. A. Kemal, İstanbul Mektupları IV, Yulduz, No 920, 20 Dekabr 1912, s. 2-3.
197. A. Kemal, İstanbul Mektupları VI, Yulduz, No 921, 23 Dekabr 1912, s. 3,4.
198. Aliasker Kemal, İstanbul Mektupları VII, Yulduz, No 924, 30 Dekabr 1912, s. 2-3.
199. Aliasker Kemal, İstanbul Mektupları VIII, Yulduz, No 925, 1 Yanvar 1913, s. 1-2.
200. Ni İşliler?, Yulduz, No 926, 3 Yanvar 1913, s. 1.
201. Aliasker Kemal, İstanbul Mektupları XI, Yulduz, No 930, 13 Yanvar 1913, s. 1-2.
202. Uluğ İnkılab, Yulduz, No 931, 15 Yanvar 1913, s. 1.
203. Haricî Haberler: Türkiye'ye İane, Yulduz, No 932, 17 Yanvar 1913, s. 2.
204. A. Kemal, İstanbul Mektupları, Yulduz, No 932, 17 Yanvar 1913, s. 2-3.
205. Sugış Haberleri, Yulduz, No 934, 22 Yanvar 1913, s. 1-2.
206. A. Kemal, İstanbul Mektupları XIII, Yulduz, No 934, 22 Yanvar 1913, s. 2-3.
207. Türkiye'nin Hâli, Yulduz, No 935, 24 Yanvar 1913, s. 1-2.
208. Sugışın Barşı, Yulduz, No 936, 26 Yanvar 1913, s. 2.
209. Aliasker Kemal İstanbul Mektupları, Yulduz, No 937, 29 Yanvar 1913, s. 2.
210. Çanakkale Boğazı, Yulduz, No 938, 31 Yanvar 1913, s. 1-2.
211. Türk Hatunları ve Sugış, Yulduz, No 939, 3 Fevral 1913, s. 2.
212. Sugış Haberleri, Yulduz, No 940, 5 Fevral 1913, s. 2-3.

213. A. Abuzer, İstanbul Mektupları I, Yıldız, No 940, 5 Fevral 1913, s. 2-3.
214. A. Abuzer, İstanbul Mektupları II, Yıldız, No 941, 7 Fevral 913, s. 2-3.
215. Muhabir, İstanbul Mektubu, Yıldız, No 942, 10 Fevral 1913, s. 2.
216. Edirne Alurga Mümkün Mü?, Yıldız, No 943, 12 Fevral 1913, s. 1-2.
217. A. Abuzer, İstanbul Mektupları III, Yıldız, No 943, 12 Fevral 1913, s. 2.
218. A. Abuzer, İstanbul Mektupları VI, Yıldız, No 944, 14 Fevral 1913, s. 2-3.
219. A. Abuzer, İstanbul Mektupları V, Yıldız, No 945, 17 Fevral 1913, s. 2-3.
220. K. N. İstanbul Mektupları, Yıldız, No 946, 19 Fevral 1913, s. 2-3.
221. A. Abuzer, İstanbul Mektupları IV, Yıldız, No 948, 24 Fevral 1913, s. 3.
222. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 949, 26 Fevral 1913, s. 3.
223. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 950, 28 Fevral 1913, s. 2.
224. Sığış Hâinden, Yıldız, No 953, 7 Mart 1913, s. 2.
225. Fransiya ve Türkiye, Yıldız, No 953, 7 Mart 1913, s. 2.
226. Muhabir, İstanbul Mektupları ve Sığış Haberleri, Yıldız, No 953, 7 Mart 1913, s. 2.
227. İstanbul Haberlerinden, Yıldız, No 955, 12 Mart 1913, s. 2.
228. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 956, 14 Mart 1913, s. 1-2.
229. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 956, 14 Mart 1913, s. 2.
230. Türklerin Umumi Kayguları, Yıldız, No 957, 17 Mart 1913, s. 1.
231. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 959, 21 Mart 1913, s. 2.
232. İsmail Fuad, Piterburg Mektupları: Edirne ve Devlet Duması, Yıldız, No 960, 24 Mart 1913, s. 1.
233. Muhabir, Türkiye Mektupları, Yıldız, No 960, 24 Mart 1913, s. 1, 2.
234. Muhabiriniz, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 962, 28 Mart 1913, s. 2.
235. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 962, 28 Mart 1913, s. 2.
236. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 964, 2 Aprel 1913, s. 2.
237. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 965, 4 Aprel 1913, s. 2.
238. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 965, 4 Aprel 1913, s. 2-3.
239. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 966, 7 Aprel 1913, s. 2.
240. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 967, 9 Aprel 1913, s. 1-2.
241. Rumili ve Türkili, Yıldız, No 969, 14 Aprel 1913, s. 2.
242. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 970, 16 Aprel 1913, s. 1-2.
243. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 971, 18 Aprel 1913, s. 2.
244. Biçare Türkiye, Yıldız, No 975, 28 Aprel 1913, s. 1-2.
245. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 975, 28 Aprel 1913, s. 2.

246. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 976, 30 Aprel 1913, s. 1.
247. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 977, 2 May 1913, s. 1.
248. A. Abuzer, İstanbul Mektuplarından, Yıldız, No 977, 2 May 1913, s. 2.
249. A. Abuzer, İstanbul Mektuplarından, Yıldız, No 979, 7 May 1913, s. 1-2.
250. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 980, 9 May 1913, s. 2.
251. Türkler ve Araplar, Yıldız, No 985, 21 May 1913, s. 2.
252. Haricî Haberler, Yıldız, No 991, 4 İyun 1913, s. 1-2.
253. Türkiye ve Balkanlar, Yıldız, No 992, 6 İyun 1913, s. 1-2.
254. İstanbul Haberleri, Yıldız, No 992, 6 İyun 1913, s. 2.
255. A. Abuzer, İstanbul Haberleri, Yıldız, No 993, 9 İyun 1913, s. 1-2.
256. Mağlubiyet Kaygısı, Yıldız, No 995, 13 İyun 1913, s. 1.
257. Taht-ı Hilafetni Küçerü, Yıldız, No 996, 16 İyun 1913, s. 1.
258. Türkiye'nin Harekâtı, Yıldız, No 1002, s. 30 İyun 1913, s. 1-2.
259. Sığışın Barşı, Yıldız, No 1003, 2 İyul 1913, s. 2.
260. A. Abuzer, İstanbul Mektupları, Yıldız, No 1006, 9 İyul 1913, s. 2.
261. Edirne Kayttı Kaytuvın, Yıldız, No 1007, 11 İyul 1913, s. 1.
262. Ş. E., Balkan Ahvalı, Yıldız, No 1009, 16 İyul 1913, s. 1.
263. Türkiye ve Yavrupa, Yıldız, No 1009, 16 İyul 1913, s. 3.
264. Edirne Hakkında, Yıldız, No 1010, 18 İyul 1913, s. 1.
265. Sulh Alameti, Yıldız, No 1010, 18 İyul 1913, s. 1-2.
266. İstanbul Mektubu, Yıldız, No 1011, 21 İyul 1913, s. 2.
267. Mahmut Esat Efendi, Yıldız, No 1017, 4 Avgust 1913, s. 1.
268. Edirneni Türkler Algaç, Yıldız, No 1018, 6 Avgust 1913, s. 1-2.
269. Edirne Meselesi, Yumuşı, Yıldız, No 1021, 13 Avgust 1913, s. 1.
270. Türkiye'nin Muvaffakiyeti, Yıldız, No 1026, 27 Avgust 1913, s. 1-2.
271. Türk-Bulgar Sulhu, Yıldız, No 1032, 10 Sentabr 1913, s. 1-2.
272. Sığış ve Sulhlerden Son, Yıldız, No 1035, 17 Sentyabr 1913, s. 2.
273. Türkiye ve Gritsiya, Yıldız, No 1036, 19 Sentyabr 1913, s. 1-2.

c) Koyaş Gazetesi

274. Kazan 10 Dekabr, No 1, Koyaş, 10 Dekabr 1913, s. 1-2.
275. 17 Dekabr Kazan: Balkan Sığışı hem Rus Efkâr-ı Umumiyesi, Koyaş, No 5, 17 Dekabr 1913, s. 1.
276. Kazan 6 Yanvar: Sulhmü Sığışımı?, Koyaş, Koyaş, No 17, 6 Yanvar 1913, s. 1.
277. Muhabir, Yol Hatıraları I, Koyaş, No 18, 7 Yanvar 1913, s. 2-3.

278. A. M., Yol Hatıraları II, Koyaş, No 19, 8 Yanvar 1913, s. 2-3.
279. İstanbul Hatıraları III, Koyaş, No 19, 8 Yanvar 1913, s. 3.
280. A. M. İstanbul Hatıraları IV, Koyaş, No 20, 9 Gynvar 1913, s. 2-3.
281. Şehid Avni, Edirne Şehri, Koyaş, No 21, 10 Yanvar 1913, s. 1-2.
282. A. M., İstanbul Hatıraları V, Koyaş, No 21, 10 Yanvar 1913, s. 2-3.
283. A. M., İstanbul Hatıraları VI, Koyaş, No 22, 11 Yanvar 1913, s. 2-3.
284. Kazan 11 Yanvar: Bir Birsine Karşı Haberler, Koyaş, No 22, 11 Yanvar 1913, s. 1.
285. Kazan 13 Yanvar: İş Başında Genç Türkler, Koyaş, No 23, 13 Yanvar 1913, s. 1.
286. A. M., İstanbul Hatıraları VIII, Koyaş, No 23, 13 Yanvar 1913, s. 2-3.
287. A. M., İstanbul Hatıraları IX, Koyaş, No 24, 14 Yanvar 1913, s. 2.
288. A. M., İstanbul Hatıraları IX, Koyaş, No 25, 15 Yanvar 1913, s. 2-3.
289. Kazan 15 Yanvar: Türkiyedeki İnkılabga Dair, Koyaş, No 25, 15 Yanvar 1913, s. 1.
290. İstanbul İnkılabı, Koyaş, No 27, 17 Yanvar 1913, s. 1-2.
291. Enver Bek, Koyaş, No 28, 18 Yanvar 1913, s. 1-2.
292. A. M., İstanbul Hatıraları X, Koyaş, No 28, 18 Yanvar 1913, s. 2-3.
293. Kazan 30 Yanvar: Sugiş İhtimali, Koyaş, No 29, 30 Yanvar 1913, s. 1.
294. A. M., İstanbul Hatıraları XII, Koyaş, No 29, 20 Yanvar 1913, s. 2-3.
295. Türkiye'ye Yardım, Koyaş, No 31, 22 Yanvar 1913, s. 2-3.
296. Kazan 24 Yanvar: Sugiş Başlandı, Koyaş, No 33, 24 Yanvar 1913, s. 1.
297. A. M., İstanbul Hatıraları XV, Koyaş, No 38, 31 Yanvar 1913, s. 2-3.
298. Türk Hanımları ve Balkan Sugişı, Koyaş, No 40, 3 Fevral 1913, s. 2.
299. Ziyalı Tatar Kızları, Koyaş, No 52, 18 Fevral 1913, s. 2.
300. Duma Azası Caferof Nutku, Koyaş, No 83, 28 Mart 1913, s. 1.
301. Sugişdan Son, Koyaş, No 107, 28 Aprel 1913, s. 1.
302. Sugişdan Son, Koyaş, No 114, 6 May 1913, s. 1.
303. Mahmut Şevket Paşa, Koyaş, No 136, 2 İyun 1913, s. 1.
304. Türkiye Şeyhülislamı Fetvası, Koyaş, No 138, 4 İyun 1913, s. 1.
305. Türk Hatunları, Koyaş, No 159, 1 İyul 1913, s. 1-2.
306. Z. N., Sulh Müzakereleri ve Türkiye, Koyaş, No 169, 12 İyul 1913, s. 1-2.
307. Z. N., Türkiyeni Kısırklav Meselesi, Koyaş, No 173, 17 İyul 1913, s. 1.
308. Z. N., Türkiye Hazırlana, Koyaş, Koyaş, No 184, 31 İyul 1913, s. 1-2.
309. Kazan 4 Avgust, Türkler Edirne'de Nıgılar, Koyaş, No 187, 4 Avgust 1913, s. 1-2.
310. Türkiyeni Akçe Vasıtası Bilen Kısırklav Meselesi, Koyaş, No 189, 6 Avgust 1913, s. 2.

311. Kazan 9 Avgust: Türkler Edirne'de Nıgılar, Koyaş, No 191, 9 Avgust 1913, s. 1.
312. Balkan Vahşetleri hem Yavrupa, Koyaş, No 192, 11 Avgust 1913, s. 2.
313. Edirne Vekillerinin Mimorandumı, Koyaş, No 1912, 11 Avgust 1913, s. 2.
314. Kerim Said, Piterburg Mektupları: Edirne Diligatları Yanında, Koyaş, No 194, 14 Avgust 1913, s. 1-2.
315. Kazan 27 Avgust: Timir Bugavlar, Koyaş, No 201, 27 Avgust 1913, s. 1.
316. Z. N., Türkiye-Bulgarya İttifakı, Koyaş, No 212, 9 Sentyabr 1913, s. 1-2.
317. Sulh İmza İtildi, Koyaş, No 221, 19 Sentyabr 1913, s. 1-2.
318. Yunanistan-Türkiye Sığış Aldında, Koyaş, No 223, 23 Sentyabr 1913, s. 1-2.
319. Türkiye-Yunanistan Arası, Koyaş, No 227, 26 Sentyabr 1913, s. 1.

d) İdil Gazetesi

320. Türkiye Nik Mazlum, İdil, No 485, 14 Sentabr 1912, s. 2.
321. Sığışlar Resmen Başlandı, İdil, No 492, 10 Oktyabr 1912, s. 1-2.
322. Balkan Sığış Neticesi Hakkında Efkâr, İdil, No 496, 23 Oktyabr 1912, s. 2.
323. Hacıtarhan Haberleri: Balkanga Sefer, İdil, No 497, 26 Oktyabr 1912, s. 3.
324. Balkan Sığışının Neticesinde, İdil, No 498, 29 Oktyabr 1912, s. 1-2.
325. Sığışın Barış, İdil, No 499, 2 Noyabr 1912, s. 1-2.
326. A. B., Merhametsizler Arasında Bazı Merhametliler, İdil, No 499, 2 Noyabr 1912, s. 2.
327. Çatalca Nindi Yir, İdil, No 500, 7 Noyabr 1912, s. 3.
328. Sığışın Barşı Cayından, İdil, No 501, 12 Noyabr 1912, s. 2.
329. Sığış Cayından Ni Bar?, İdil, No 504, 23 Noyabr 1912, s. 1.
330. Türkiye'nin Ruhı, İdil, No 504, 23 Noyabr 1912, s. 1.
331. Akd-i Müzakere İmza İtildi, İdil, No 505, 27 Noyabr 1912, s. 1.
332. Fatih Efendi Mektuplarından, İdil, No 506, 30 Noyabr 1912, s. 2.
333. Sığış Cayından, İdil, No 506, 30 Noyabr 1912, s. 1.
334. Sığış Cayından, İdil, No 507, 4 Dekabr 1912, s. 1.
335. Sulh Müzakereleri Başlandı, İdil, No 508, 6 Dekabr 1912, s. 2.
336. Fatih Efendi Mektuplarından, İdil, No 508, 6 Dekabr 1912, s. 2-3.
337. İstanbul Ahvalinden, İdil, No 510, 14 Dekabr 1912, s. 2.
338. Sulh Cayından, İdil, No 511, 18 Dekabr 1912, s. 1-2.
339. Sulh Cayından, İdil, No 512, 21 Dekabr 1912, s. 2.
340. Sulh Togrısundan, İdil, No 513, 25 Dekabr 1912, s. 2.
341. Türkiye Ötilür Ahirisi, İdil, No 513, 25 Dekabr 1912, s. 2.
342. Enver Beyin Mektubu, İdil, No 515, 1 Yanvar 1913, s. 2.

343. Zindandagı Teessürat, İdil, No 517, 8 Yanvar 1913, s. 2-3.
344. Türkiye ve Balkan Togrusında, İdil, No 518, 11 Yanvar 1913, s. 1-2.
345. Kâmil Paşa Kabinesi Tagın Tüştü, İdil, No 519, 15 Yanvar 1913, s. 3.
346. Nazım Paşa, İdil, No 519, 15 Yanvar 1913, s. 2.
347. İstanbul'da Acaib Vakalar, İdil, No 520, 18 Yanvar 1913, s. 1-2.
348. Suğışmı Sulhmı Bulacak?, İdil, No 521, 22 Yanvar 1913, s. 1-2.
349. Suğış, İdil, No 522, 25 Yanvar 1913, s. 1-2.
350. Suğış Bar, İdil, No 523, 29 Yanvar 1913, s. 1-2.
351. Kıyın Suğış, İdil, No 524, 1 Fevral 1913, s. 1-2.
352. Suğış Meydanından, İdil, No 525, 5 Fevral 1913, s. 1-2.
353. Vakıt'nin İstanbul Mektuplarından, İdil, No 530, 21 Fevral 1913, s. 2.
354. Suğış ve Sulh Cayından, İdil, No 534, 8 Mart 1913, s. 1.
355. Türkiye Tamam Cinildi, İdil, No 536, 14 Mart 1913, s. 1-2.
356. Edirne'nin Bulgarlar Tarafından Alnuvı Münasebetiyle Gasudarstvenni Dumada Zur Şadlık, İdil, No 536, 14 Mart 1913, s. 2.
357. Suğış Cayından, İdil, No 539, 26 Mart 1913, s. 2.
358. Suğış Cayından, İdil, No 543, 9 Aprel 1913, s. 1-2.
359. Suğış Cayından, İdil, No 545, 16 Aprel 1913, s. 1.
360. Türkiye'nin İstikbali, İdil, No 556, 24 May 1913, s. 2.
361. Meryem Rahmet Pataşof, Türkiye Nik Batmasun Son, İdil, No 556, 24 May 1913, s. 2-3.
362. Türkiye Nik Cinildi? İdil, No 557, 28 May 1913, s. 2.
363. Türkiye Haberi: Sadrazam Mahmud Şevket Paşanın Ültürilüvi, İdil, No 559, 4 İyun 1913, s. 2.
364. Türkiye'nin Kataşuvı Togrusında, İdil, No 570, 12 İyul 1913, s. 2.
365. Türkiye Harekâtı Togrusında Öz Matbuatımız, İdil, No 571, 16 İyul 1913, s. 2.
366. Suğış Cayından, İdil, No 573, 23 İyul 1913, s. 1-2.
367. Sulh Nişler, İdil, No 576, 2 Avgust 1913, s. 1-2.
368. Edirne Meselesi, İdil, No 577, 6 Avgust 1913, s. 2.
369. Türkiye ve Avrupa, İdil, No 579, 13 Avgust 1913, s. 1-2.
370. Türkler Birle Bulgarlar Arası, İdil, No 579, 13 Avgust 1913, s. 2.
371. Edirne Meselesi, İdil, No 581, 20 Avgust 1913, s. 2.
372. Sulh Cayından, İdil, No 583, 30 Avgust 1913, s. 1-2.
373. Haricî Haberler: Hindistan ve Türkiye, İdil, No 584, 3 Sentyabr 1913, s. 2.
374. Sulh Cayından, İdil, No 585, 6 Sentyabr 1913, s. 1.

375. Songı Sugış Neticesi, İdil, No 586, 10 Sentyabr 1913, s. 1-2.
376. Balkan Haberleri, İdil, No 587, 13 Sentyabr 1913, s. 1-2.
377. Sulh Cayından, İdil, No 588, 17 Sentyabr 1913, s. 1.
378. Türklerni Tagı Yaba Yabalar, İdil, No 589, 20 Sentabr 1913, s. 1-2.
379. Türklerin Galebesi, İdil, No 589, 20 Sentabr 1913, s. 2.
380. Balkanda Tagın Tançsızlık, İdil, No 590, 24 Sentyabr 1913, s. 1-2.
381. Genç Türklerni Taktir ve Tahsin, İdil, No 591, 27 Sentabr 1913, s. 2.
382. Türk ve Yunan Togrusunda, İdil, No 592, 1 Oktyabr 1913, s. 1-2.
383. Rusya-Türkiye Müzakeresi, İdil, No 593, 4 Oktyabr 1913, s. 2.

Sonuç

Elinizdeki çalışma ile ilk kez İdil-Ural süreli yayınlarında yer alan Balkan Savaşları ve Osmanlı Devleti temalı yazılar araştırmacıların ilgisine sunulmuştur. Bibliyografya'da; savaşın çıkış sürecine, ilerleyişine ve barış müzakerelerine dair yazıların ağırlıkta olduğu görülmüştür.⁹ Vakit gazetesinde "Yeni Savaş Korkusu" başlığı ile yayımlanan yazıda; "Balkanlarda Türkiye ile Bulgaristan arasında yeni savaş başlaması korkusu gittikçe artmaktadır. Haberlere bakıldığında Bulgaristan'da efkâr-ı umumiye Türkiye'ye karşı fevkalade kabarmaktadır..." cümleleriyle savaşın ayak sesleri haber verilmektedir (Yanı Sugış Hovfi, 1912, s. 1). Bunu savaş şartlarının şekillendirdiği Osmanlı iç ve dış politikasına ait yazıların takip ettiği görülmektedir.¹⁰ Özellikle savaş sürecinde yaşanan hükümet değişiklikleri, partiler arası münasebetler, İttihat ve Terakki liderleri ve savaşa dair tutumları üzerinde sıklıkla durulmuştur. Bu çerçevede meşrutiyetçi bir aydın kuşağının yönetiminde olan İdil-Ural matbuatında İttihatçılara yakınlık gösterilmiş, bilhassa Enver Paşa başta olmak üzere İttihatçı liderler ön plana çıkartılmıştır. Örneğin Vakit gazetesi muhabiri Fatih Kerimî Türkiye'deki parti ihtilaflarına değindiği yazısında Kâmil Paşa Hükümeti'ne atıfta bulunarak: "...İttihat ve Terakkiciler meydanda oldukları müddetçe teşvik edicilerin (toplumu galeyana getirmek anlamında kullanılmıştır) onlardan ibaret olacağı da açıkça malumdur. Dolayısıyla hazırki hükümetin İttihat ve Terakki'cilere yönelik hareketi, gelecekte kendi yerini korumaya çalışmaktan ibarettir" şeklinde İttihatçılara yönelik olumlu bir duruş sergilemiş, yazısının sonunda da muhalif partiler için "İttihat ve Terakki tarafından kur-

⁹ Bazıları için bakınız: Orenburg Avgust 28: Yanı Sugış Hovfi, Vakit, No 1028, 28 Avgust 1912, s. 1-2.; Orenburg Sntabr 20: Yanı Sugış Aldında, Vakit, No 1039, 20 Sntabr 1912, s. 1-2.; Orenburg Sntabr 23: Sugış Külegleri, Vakit, No 1041, 23 Sntabr 1912, s. 1.; Sugış Oyunı, Yulduz, No 886, 27 Sentyabr 1912, s. 1.; Ni Üçün Sugışalar?, Yulduz, No 886, 27 Sentyabr 1912, s. 1.; Balkan Sugışı, Yulduz, No 888, 2 Oktyabr 1912, s. 1.; Türk-Bulgar Sulhu, Yulduz, No 1032, 10 Sentabr 1913, s. 1-2.; Sugış ve Sulhlerden Son, Yulduz, No 1035, 17 Sentyabr 1913, s. 2. Sugışdan Son, Koyaş, No 107, 28 Aprel 1913, s. 1.; Sugışdan Son, Koyaş, No 114, 6 May 1913, s. 1.; Balkan Sugışının Neticesinde, İdil, No 498, 29 Oktyabr 1912, s. 1-2. Sugışın Barışı, İdil, No 499, 2 Noyabr 1912, s. 1-2.

¹⁰ Bazıları için bakınız: Orenburg Oktyabr 5: Türklerde Hissiyat Kuzgalu, Vakit, No 1048, 5 Oktyabr 1912, s. 1-2.; Orenburg Oktyabr 19: Kâmil Paşa Kabiniyatı, Vakit, No 1056, 19 Oktyabr 1912, s. 1-2.; Türklerde Ümit, Yulduz, No 902, Yulduz, 4 Noyabr 1912, s. 1-2.; Türkiye Hâlleri, Yulduz, No 908, 22 Noyabr 1912, s. 1.; Türklerin Umumi Kayguları, Yulduz, No 957, 17 Mart 1913, s. 1.; Kazan 13 Yanvar: İş Başında Genç Türkler, Koyaş, No 23, 13 Yanvar 1913, s. 1.; Kazan 15 Yanvar: Türkiyedeki İnkılabga Dair, Koyaş, No 25, 15 Yanvar 1913, s. 1.; İstanbul İnkılabı, Koyaş, No 27, 17 Yanvar 1913, s. 1-2. Enver Bek, Koyaş, No 28, 18 Yanvar 1913, s. 1-2.; Kâmil Paşa Kabinesi Tagın Tüştü, İdil, No 519, 15 Yanvar 1913, s. 3.; Nazım Paşa, İdil, No 519, 15 Yanvar 1913, s. 2.; Genç Türklerni Taktir ve Tahsin, İdil, No 591, 27 Sentabr 1913, s. 2.

tarılmak yerine Balkan Slavları tarafından yutulmayı tercih ederler” cümlesini kurmuştur (Kerimof, 1912, s. 1,2). Yine Koyaş gazetesinde Enver Paşa hakkında çıkan bir yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: “Son inkılabın lideri Enver Bey, Türk halkının çoğu için halk kahramanıdır. Son beş yıl içinde Avrupa’nın taarruzlarına karşı vatanın hukukunu müdafaa için Enver Bey, üç kat meydana atıldı ve üç kat vakaların tarihi akışışına Enver Bey’in müdahalesi Avrupa önüne öyle bir hâl koydu ki, bu hâl Şark Meselesi’nde menfaatçi devletlerin çok titizlikle hazırladıkları planlarını bozmakla kalmadı, onların başına çok sayıda müşkülât ve korku da saldı” (Enver Bek, 1912, s. 1913, s. 1).

Üzerinde durulan bir diğer konu; Osmanlı Devleti’nin başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa devletleriyle olan münasebetidir. Bu çerçevede, Avrupa’nın Balkan devletlerini desteklemelerine sıkça yer verilmiştir. Vakıf’ta çıkan bir yazıda yer alan cümleler bu cinstendir: “İşler harap! Dünya yıkıldı! Türk, Edirne’ye varıp girince Londra Ahidnâmesini bozdu. Bunun için ona gerekli cezasını vermek diplomatların mukaddes vazifeleridir! Şimdi bütün Rus gazetelerinin, Avrupa gazetelerinin çoğunun yazdığı ve haykırdığı budur” (Orenburg İyul 16, 1913, s. 1). Yıldız gazetesinde de “Biçare Türkiye” başlıklı yazıda, Türkiye’nin sadece Balkan devletleri ile savaşmadığını aksine “bütün Avrupa” ile mücadele ettiğinden bahsedilmektedir (Biçare Türkiye, 1913, s. 1,2). Koyaş gazetesinde ise Edirne’nin Bulgar işgalinden kurtarılmasından sonra, Avrupa devletlerinin harekete geçerek Osmanlıya baskı yapmak adına İstanbul’da bulunan elçilerini harekete geçirdikleri yazmaktadır (Z. N., 1913, S. 1). Diğer taraftan Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkiler üzerinde çok sık durulmadığı görülmektedir. Bu durumun Rusya tebaası olmaktan kaynaklanan iç nedenleri olmakla birlikte tamamen bir sessizlik olmayıp; Rusya’nın Balkan devletlerine yönelik politikasına, bilhassa muhafazakâr Rus basınında çıkan Türkiye aleyhindeki haberlere karşı durulmuş ve yine Türkiye’ye yönelik yardım haberlerine yer verilmiştir.¹¹

Askerî konulara dair yazılar da çalışmada önemli yer kaplamaktadır. Osmanlılar ve Balkan devletlerinin savaş planlarına, orduların ikmal ve mali durumuna, özellikle de cephedeki psikolojik atmosfere sık sık temas edilmiştir. Bu çerçevedeki yazılar Osmanlılar üzerinde yoğunlaşmış; ordu, toplum ve siyaset üçgeninde değerlendirmelerde kendisini göstermiştir.

Bibliyografya çalışmasında dikkat çeken ve bir başlık altında toplanması mümkün olan diğer yazıları ise İstanbul’a gönderilen muhabirlerin notları oluşturmaktadır. Bu çerçevede Muhammed Fatih Kerimî, Aliasker Kemal, A. Abuzer, A. Şinasi, Sibiryalı Fuat Enver ve diğer isimlerin İstanbul’dan ve bazen doğrudan cepheden kaleme aldıkları yazılarında Osmanlı Devleti’nin sosyal, siyasi, askerî ve bilhassa toplumsal durumuna yönelik önemli değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu tür yazıların çalışmada geniş bir yer kapladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

¹¹ Bazıları için bakınız: Orenburg Oktyabr 14: Mecruhlarga Yardım İşi, Vakıf, No 1053, 14 Oktyabr 1912, s. 1.; Mecruhlarga Yardım, Vakıf, No 1057, 21 Oktyabr 1912, s. 1-2.; Moskova Müslümanlarının Protisti, Yıldız, No 895, 18 Oktyabr 1912, s. 2.; Dâhilî Haberler: Mecruhlarga İane Meselesi, Yıldız, No 900, 30 Oktyabr 1912, s. 3.; Suğuş ve Rusya Müslümanları, Yıldız, No 902, Yıldız, 4 Noyabr 1912, s. 2.; Könülsüz Bayram, Yıldız, No 903, 7 Noyabr 1912, s. 1.; 17 Dekabr Kazan: Balkan Suğuşı hem Rus Efkâr-ı Umumiyesi, Koyaş, No 5, 17 Dekabr 1913, s. 1.; Duma Azası Caferof Nutku, Koyaş, No 83, 28 Mart 1913, s. 1.; Türkiye Harekâtı Togrusunda Öz Matbuatımız, İdil, No 571, 16 İyul 1913, s. 2.

KAYNAKÇA

- (15.01.1906). "Meslek". *Yıldız*: 1-2.
- (07.09.1907). "Mesleğe Dair Bir Niçe Söz". *İdil*: 1.
- (28.08.1912). "Yanı Sığış Hovfi". *Vakit*: 1-2.
- (10.01.1913). "Enver Bek". *Koyaş*: 1-2.
- (28.04.1913). "Biçare Türkiye". *Yıldız*: 2.
- (16.07.1913). "Türkiyeni Kısü Meselesi". *Vakit*: 1.
- ALP, A. (2013). "Rus Arşiv Belgelerine Göre, Balkan Savaşlarına Tepki Olarak Tatar Kamuoyunun Savaş Mağduru Osmanlı Askerlerine ve Halkına Yardım Teşebbüsleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 171: 95-104.
- ALP, İ. (2018). "Balkan Savaşları'nda Türk ve İslâm Dünyasından Gelen Yardımlar". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. VII/2: 273-309.
- BACANLI, H. (2012). "Balkan Savaşları Kaynakçası". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. XII/2: 265-307.
- BİLGİN, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GAİNANOV, R. R. vd. (2000). *Tatarskaya Periodičeskaya Peçat Naçala XX Veka*. Kazan: İzdatelstvo Millî Kitap.
- KEMAL, A. (1912). "İstanbul Mektupları II". *Yıldız*: 2-3.
- KERİMÎ, F. (2001). *İstanbul Mektupları*. (haz. Fazıl Gökçek). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- KERİMOF, F. (1912). "İstanbul Mektupları II". *Vakit*: 2-3.
- KERİMOF, F. (1912). "İstanbul Mektupları III". *Vakit*: 2-3.
- MCMEEKİN, S. (2019). *Osmanlı'da Son Fasıl Savaş Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923*. (çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZDEMİR, E. (2012). "Rusya Türklerinin Balkan Savaşlarına Tepkileri ve Osmanlı'ya Maddi-Manevi Katkıları". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 198: 27-50.
- ÖZDEMİR, M.- Çelik, Y. (2013). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Basınında Rusya Türkleri Konulu Haber ve Makaleler Bibliyografyası (1908-1923)". *Turkish Studies*. VIII/11: 247-277.
- ÖZSOY, E. (2024). "İdil-Ural Türklerinin Balkan Savaşlarına İlgisi: Aliasker Kemal ve Balkan Savaşlarına Dair Notları". *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*. VI/1: 37-59.
- Padişahın HiMayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*. (2013). (haz. Ahmet Zeki İzgöer, Ramazan Tuğ, Haz.). Ankara: Türk Kızılay Yayınları.
- PATAŞOF, M. (1913). "İstanbul Hatıraları". *Vakit*: 2-3.
- REMİYEF, İ. (1926). *Vakıtlı Tatar Matbuatı (1905-1925)*. Kazan: Kejur Basımevi.
- REYNOLDS, M. A. (2016). *İmparatorlukların Çöküşü: Osmanlı Rus İmparatorluklarının Çatışması ve Çöküşü 1908-1918*. (çev. Yücel Aşıkoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

SİBGATULLİNA, A. (2014). *İki İmparatorluk Arasında Rusyalı Müslüman Türkler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

TÜRKÖĞLU, İ. (1998). "Balkan Savaşları Sırasında Bir Tatar Hemşirenin İstanbul Hatıraları". *İstanbul Araştırmaları*. VI: 179-188.

Z. N., (1913). "Türkiyeni Kısırklav Meselesi". *Koyaş*: 1.

EXTENDED ABSTRACT

The first quarter of the twentieth century was a period of political, economic, and military disintegration and subsequent fragmentation for the Ottoman Empire. One of the most important factors in this process was undoubtedly the Balkan Wars. Even though the war in question was presented with a regional name, the political attitudes of the great powers in the background would lead to an unexpected failure of the Ottoman Empire against the Balkan nations and thus to the First World War that would later break out. In this respect, the Balkan Wars are among the most important events of the twentieth century, closely followed by the world public, with developments being reported to societies day by day, and special correspondents being sent to follow them.

Among those who closely followed the Balkan Wars were approximately 20 million Turks living within Tsarist Russia, almost all of whom were Muslim. This community, known in literature as Russian Turks or Russian Muslims, made significant progress in the field of press thanks to the political changes that took place in Tsarist Russia and the will it exerted itself. In the centers of the Volga-Ural region, which constitutes the geographical boundaries of the study, such as Kazan, Orenburg and Ufa, many magazines and newspapers were published after the 1905 Russian Revolution, and these publications were interested in the developments that took place not only in their own society but also in the states and peoples in different geographies who were considered as fellow citizens and co-religionists. Within this framework, many events within the Ottoman Empire were closely followed.

The Volga-Ural press paid particular attention to the Balkan Wars. The fact that the Ottoman Empire was an actor at the center of the war and the responsibility brought by religious and national fellowship made this approach necessary. Therefore, hundreds of articles were written about the Ottoman Empire and the Balkan Wars in the newspapers *Vakit*, *Yulduz*, *Idil* and *Koyaş*, which form the basis of the study and are among the most influential periodicals in the history of Russian Muslim press in Volga-Ural. In addition, special correspondents were sent to Istanbul to follow the war and the developments were conveyed to the Muslim Turkish community in Russia. These articles were shaped within the framework of impartial journalism, belonging to the same religion and nation, political approaches, and the policies of Tsarist Russia, of which they were subjects.

The study employed the "content analysis" method, a qualitative research method. In this context, approximately 700 issues of the *Vakit*, *Yulduz*, *Idil*, and *Koyaş* newspapers, prominent periodicals in the Volga-Ural region, dating from 1912-1913, were examined to compile a bibliography that could be included on the Ottoman and Balkan Wars. The bibliography excludes citations from the Russian press or other countries outside the Volga-Ural region, which, while relevant to the topic, fall outside the borders of the Volga-Ural region. Because the aim of the study was determined to present new sources on the subject of the Ottoman Empire and

the Balkan wars, based on the Volga-Ural region, which was the center of the Muslim Turkish press in Russia.

An examination of the articles in the bibliography reveals that the Tatar press did not only cover the Balkan Wars from a military perspective, but also focused on the social and political developments that arose in the Ottoman Empire in response to the war. If we were to categorize them by subject, we see that articles on the outbreak, development, and outcome of the war predominate. This is followed by articles on the political and social environment shaped by the war; the Committee of Union and Progress's approach to domestic and foreign policy; debates between the parties and the effects of victories and defeats on soldiers and society. Articles also focused on the oppressive policies of the Great Powers against the Ottoman Empire. Furthermore, articles on how the war was interpreted by the local population, aid sent to the Ottoman Empire, and dissenting articles on the policies of European powers were included. Here, it was seen that national and religious values worked as a steering device in the Tatar press. This result is important in terms of contributing to the understanding of the relations between the Volga-Ural and the Ottoman Empire.

The bibliography also features prominent series of articles featuring observations and assessments on various topics. These are notes from special correspondents sent to Istanbul and are valuable for their detailed Istanbul-centered coverage of Turkish society and politics shaped by the war. In this context, the prominent series of articles were written by Fatih Kerimî, Aliasker Kemal, A. Abuzer, A. Şinasi, and Siberian Fuat Enver.